

มโนทัศน์เรื่องชีในคัมภีร์เต๋าเต๋อจิง

วานัสนันท์ ขุนพล¹

(วันที่รับ: 18 ก.พ. 2568; วันที่แก้ไขเสร็จ: 16 พ.ค. 2568; วันที่ตอบรับ: 19 พ.ค. 2568)

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งศึกษามโนทัศน์ *ชี* ในฐานะแนวคิดทางอภิปรัชญาที่ใช้อธิบายการมีอยู่ของโลกและสรรพสิ่ง โดยเฉพาะปรัชญาเต๋าในคัมภีร์เต๋าเต๋อจิงที่มองมรรควิธี (*เต๋า*) เข้าถึงความจริงของโลกและสรรพสิ่งที่ เป็นวิถีแห่งธรรมชาติอันยิ่งใหญ่ เชื่อว่าสรรพสิ่งกำเนิดขึ้นและดำเนินไปในจักรวาล กล่าวคือ มองว่าการที่มนุษย์ จะดำเนินชีวิตได้อย่างสอดคล้องกลมกลืนกับเต๋ออันยิ่งใหญ่จะต้องเข้าใจความเป็นจริงของวิถีธรรมชาติและความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับโลก ซึ่งไม่เพียงมโนทัศน์ *ชี* จะสามารถอธิบาย การดำเนินไปของโลกและสรรพสิ่ง มโนทัศน์ *ชี* ยังมีส่วนตีความระบบ ความหมาย และสัญลักษณ์ต่าง ๆ ของปรัชญาเต๋ออันมีลักษณะเป็น เอกภาพ เพื่อแสดงความสัมพันธ์และเปรียบเทียบแนวคิดของเต๋อเข้ากับแนวคิดอื่นที่เกี่ยวข้องได้ชัดเจนมากขึ้น บทความนี้จะศึกษามโนทัศน์ *ชี* (*Ch'i/Qi*) จากบริบทในคัมภีร์ *เต๋าเต๋อจิง*² โดยจะแสดงความคิดเห็นของ นักวิชาการที่มีต่อมโนทัศน์ *ชี* รวมทั้งทัศนะของผู้เขียนเองด้วย

คำสำคัญ: ชี, พลังชีวิต, คัมภีร์เต๋าเต๋อจิง, ปรัชญาเต๋า, อภิปรัชญา

---

¹ นักวิชาการอิสระ, สถาบัน Asia Institute

ผู้เขียนหลัก, E-mail: wanassamb@gmail.com

² ในบทความนี้ผู้เขียนใช้หนังสือ *เต๋าเต๋อจิง* หรือ *วิถีแห่งเต๋า* สำนักแปลของ พงณา จันทรสันติ ที่ได้รับความนิยมแพร่หลายที่สุด มีสำนวนภาษาไพเราะและเนื้อหาเข้าใจง่าย

The Concept of Qi in the Dao De Jing

Wanassanan Khunphon³

(Received: February 18, 2025; Revised: May 16, 2025; Accepted: May 19, 2025)

Abstract

This article aims to study the concept of *Qi* as a metaphysical concept that uses to explain the existence of the world and all things, especially the Taoist philosophy in the *Dao De Jing*, which views the Way (*Dao*) to reach the truth of the world and all things as the great way of nature. It was believed that all things originate and operate in the universe. In other words, it believes that for humans to live in harmony with the great Dao, they must understand the truth of the way of nature and the relationship between humans and the world. Not only the concept of *Qi* can explain the operation of the world and all things, it also plays a part in interpreting the system of the world, meanings and symbols of Taoism, which are unity. In order to show the relationship and compare the concepts of Laozi with other related concepts more clearly. This article will study the concept of *Qi* or *Ch'i* from the context of the *Dao De Jing*, and will present the opinions of scholars on this concept, including the author's own views.

Keywords: Qi, Vital Energy, The Dao De Jing, Daoism, Metaphysics

---

³ Independent scholar, The Asia Institute. Thailand.
Corresponding Author, E-mail: wanassamb@gmail.com

บทนำ

ในยุคปัจจุบันผู้คนหันมาให้ความสำคัญกับชีวิตและการรักษาสุขภาพ จริงอยู่ที่เทคโนโลยีสมัยใหม่สามารถยืดอายุและผดุงชีวิตของมนุษย์ให้ยืนยาวขึ้น แต่เทคโนโลยีเหล่านั้นก็อาจสามารถรักษาได้แต่เพียงร่างกายหรือกายภาพ โดยละทิ้งจิตใจหรือจิตวิญญาณของการดำรงอยู่ เพื่อรักษา ผดุงชีวิตให้ยืนยาวและเป็นไปตามที่ตนเองคาดหวังไว้ มนุษย์จึงแสวงหากลวิธีหรือวิธีการดูแลสุขภาพให้ยืนยาวขึ้น การรักษาชีวิตทางกายควบคู่ไปกับทางใจหรือจิตวิญญาณจึงเป็นทางเลือกที่หลายคนสนใจ หนึ่งในนั้นคือ การรักษาดูแลพลังชีวิตหรือชีในตัวเอง รวมไปถึงการทำความเข้าใจพลังชีวิตอื่น ๆ ในจักรวาลนี้ด้วย กล่าวคือ “ชี (Qi)” หรือ ลมปราณ โดยเฉพาะมุมมองการแพทย์แผนจีน คือพลังงานสำคัญที่หล่อเลี้ยงชีวิต และช่วยขับเคลื่อนทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่ในร่างกาย รวมถึงขับเคลื่อนธรรมชาติรอบตัวเรา นั่นหมายความว่า เพื่อชีวิตที่ดี มีสุขภาพดีทั้งทางกายและจิตใจ มนุษย์ต้องรักษาพลังชีซึ่งให้ความสำคัญกับทั้งร่างกาย (ทางกายภาพ) สิ่งที่อยู่ภายในร่างกาย (ทางจิตใจ) และสิ่งแวดล้อมภายนอกรอบ ๆ ตัวมนุษย์เอง ทั้งสามสถานะต้องมีความสมดุลกัน การมีชีที่สมดุลเป็นกุญแจสำคัญของสุขภาพที่ดี ทางกลับกัน หากชีไม่สมดุลอาจส่งผลให้เกิดความเจ็บป่วยหรืออาการผิดปกติต่าง ๆ นอกจากนี้ ชีในร่างกายยังแบ่งเป็นพลังหยินและพลังหยาง ชีหยินมีลักษณะเย็น ให้ความสงบ และลดทอนส่วนชีหยางมีลักษณะร้อน ให้พลังงาน และกระตุ้น ทั้งสองทำงานประสานกันเพื่อรักษาสมดุลของร่างกาย

โดยทั่วไป เตาเชื่อว่า ชีวิตคือ “พลัง” ที่มีหยางกับหยินประสานกันซึ่งเป็นที่มาของคำว่า “ชี่กง” อันหมายถึงพลังชี่ของเตาเป็นพลังที่เป็นรากฐานของชีวิตนั่นเอง เราสามารถสร้างและปลูกพลังชี่ภายในร่างกายอย่างง่าย ๆ โดยการักษาสมดุลของหยิน-หยาง ความเชื่อดังกล่าวอยู่บนพื้นฐานปรัชญาเต๋าที่ถือกำเนิดขึ้นจากปราชญ์ชาวจีนนามเล่าจื้อ แนวคิดหลักๆของเขาปรากฏอยู่ในคัมภีร์เต๋าเต๋อจิง ซึ่งมีการกล่าวถึงสิ่งสมมุติที่เรียกว่าเต๋าในฐานะความจริงสูงสุดที่เป็นบ่อเกิดของสรรพสิ่ง เต๋ามีความเป็นเอกภาพและความมีอำนาจในการสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ ซึ่งการศึกษาเต๋าคือความหมายดังกล่าวนี้อยู่ในขอบเขตของอภิปรัชญาว่าด้วยเรื่องธรรมชาติโลก และสรรพสิ่ง ในคัมภีร์ *เต๋าเต๋อจิง* จึงเต็มไปด้วยการพรรณนาถึงธรรมชาติ การเกิดขึ้น ดำเนินอยู่ รวมถึงการสูญสลายของสรรพสิ่งในจักรวาล จากสิ่งที่เล็กที่สุดถึงใหญ่ที่สุด ไกลที่สุดถึงใกล้ที่สุด ล้วนเป็นไปตามวิถีธรรมชาติ นอกจากนี้ในคัมภีร์เต๋าเต๋อจิงยังคอยเตือนว่า มนุษย์ที่สูญเสียการติดต่อกับธรรมชาติ จะนำไปสู่ความขัดแย้ง ความทุกข์และการล่มสลาย เป็นการบอกชัดเจนว่า เรากำลังอยู่ในช่วงเวลาที่เราประมาท และนำไปสู่ความผิดพลาดบางประการ เหตุนี้เอง การศึกษาเต๋าและพลังชีวิตจึงมีความสำคัญกับมนุษย์และชีวิตของมนุษย์อย่างไรก็ตาม การรักษาสมดุลชีวิต สมดุลหยิน-หยาง และพลังชีวิต กลับไม่ได้ง่ายอย่างที่ตำราเขียน การจะเข้าใจชีวิตได้ หรือรักษาสมดุลชีวิตได้ มนุษย์จำเป็นต้องเข้าใจพลังชีและเข้าใจเต๋าด้วย เหตุนี้เอง ผู้เขียนจึงเห็นว่า จะเป็นการดีและเป็นประโยชน์ยิ่งขึ้น เมื่อมีการศึกษา ติความระบบ ความหมาย และสัญลักษณ์ต่าง ๆ ของปรัชญาเต๋าผ่านการศึกษาพลังชีวิตหรือชี เพื่อวิเคราะห์ลักษณะและท่าทีของมโนทัศน์ชีในลัทธิเต๋า โดยเฉพาะในคัมภีร์เต๋าเต๋อจิงว่ามีท่าทีสัมพันธ์ต่อโลกอย่างไร

มโนทัศน์ชี หรือ พลังชีวิต

พลังชีวิต หรือพลังชี (氣:气) ในภาษาอังกฤษเขียนว่า “Chi หรือ Qi” มีความหมายตามรากศัพท์ หมายถึง อากาศ ลมหายใจ หรือ ปรมาณ (prana) ในภาษาสันสกฤต ซึ่งไม่เพียงจะมีความหมายเชิงวิทยาศาสตร์ที่บ่งบอกถึงสถานะของธาตุในรูปแบบก๊าซเท่านั้น ซึ่งยังมีเชิงปรัชญาอันอยู่บนแนวคิดพื้นฐานในปรัชญาและวัฒนธรรมจีนที่หมายถึง การไหลของพลังงานหรือพลังชีวิต ซึ่งแพร่กระจายไปทั่วในทุกอย่าง ดังนั้น คำว่า “พลังชีวิต” จึงไม่ได้หมายถึงเพียงชีวิตของมนุษย์เรา หรือชีวิตของสัตว์ ของพืชเท่านั้น แต่คำว่า “ชีวิต” ในนัยนี้มองสรรพสิ่งในจักรวาลว่ามีชีวิตและมีชีของตัวเอง จักรวาลก็มีชีวิตของจักรวาล มีชีของจักรวาล ดวงดาวแต่ละดวงก็มีชีวิตและมีชีของตัวเอง มนุษย์ทุกคน สัตว์ทุกตัว ต้นไม้ทุกต้น ก้อนหิน แม่น้ำ ก้อนเมฆ แม้กระทั่งวัตถุสิ่งของ ทุกสิ่งทุกอย่างมีชีวิต และมีชีไหลเวียนอยู่ในตัวเองทั้งสิ้น ซึ่งเป็นพลังงานที่เคลื่อนไหวตลอดเวลา ซึ่งของสิ่งหนึ่งจะแลกเปลี่ยนถ่ายโอนสลับที่กับชีของอีกสิ่งหนึ่งเสมอ ด้วยเหตุนี้เองที่คัมภีร์อี้จิง กล่าวว่า สรรพสิ่งในจักรวาลนี้ ไม่มีอะไรหยุดนิ่ง ไม่มีอะไรไม่เปลี่ยนแปลง ไม่มีอะไรไม่เชื่อมโยงกัน และไม่มีอะไรไม่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน (มูลนิธิเล็ก-ประไพ วิริยะพันธุ์, (เสวนา, 14 กันยายน 2559))

ในวงการปรัชญาจีนได้มีการถกเถียงกันเสมอมาถึงประเด็นลักษณะของชี บางคนเชื่อว่า ชีเป็นแรงขับที่แยกจากโลกทางกายภาพ ในขณะที่บางคนคิดว่า ชีเป็นเรื่องทางกายภาพ เป็นพลังงานที่ได้รับมาจากสรรพสิ่งอื่น บุคคลอื่นรอบข้าง อย่างเช่นแนวคิดของลัทธิเต๋าที่มองว่า สรรพสิ่งรวมไปถึงสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นบนโลกนี้ล้วนเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นจากชีทั้งสิ้น คุณภาพ ปริมาณ และความสมดุลของชีเป็นสิ่งสำคัญในการรักษาสุขภาพและการมีชีชีวิตที่ยืนยาวอันส่งผลให้เกิดการกระทำต่าง ๆ ดังเช่นที่ ลีเวีย โคห์น (Livia Kohn) ผู้เชี่ยวชาญทางด้านศาสนาและปรัชญาจีน กล่าวไว้ว่า “ชี (Qi) เป็นวัสดุพื้นฐานของสิ่งที่มีอยู่ มันช่วยชีวิตและจัดหาพลังงานในการทำงานของเหตุการณ์ ซึ่งเป็นรากของร่างกายมนุษย์คุณภาพและการเคลื่อนไหวของร่างกายอันเกิดจากพลังชีเป็นสิ่งกำหนดสุขภาพของมนุษย์ สุขภาพที่ดีหมายถึงสุขภาพที่แสดงออกในลักษณะสมดุล มีความสามัคคีของการกลั่นกรองและความราบรื่นของการไหลหรือดำเนินต่อเนื่องที่มาจากพลังชี วิธีชีวิตแบบจีนนอกเหนือจากการใช้ชีชีวิตที่มีสุขภาพดี (ทั้งทางร่างกายและจิตใจ) ซึ่งยังสามารถควบคุมได้ด้วยปฏิบัติ เช่น การควบคุมลมหายใจ การนวดและการฝังเข็ม เทคนิคในการแพทย์แผนจีนเกือบทั้งหมดจะขึ้นอยู่กับแนวคิดของชี” (2005, p. 9)

ด้านศิลปะจีนแบบดั้งเดิมอย่างศาสตร์ฮวงจุ้ยที่ว่าด้วยเรื่องตำแหน่งและการจัดพื้นที่เห็นว่า ชีถือเป็นองค์ประกอบสำคัญของการดำรงอยู่ของสรรพสิ่ง การไหลเวียน รวมถึงการกระจายของชี ล้วนส่งผลต่อสุขภาพ ความมั่งคั่งระดับพลังงาน โชค และด้านอื่น ๆ ของมนุษย์ เช่นเดียวกับห้าองค์ประกอบหยินหยางที่ส่งผลต่อระบบต่าง ๆ ของสรรพสิ่ง ไม่ว่าจะเป็นระบบพื้นที่ สี รูปร่าง และตำแหน่งทางกายภาพของแต่ละรายการในพื้นที่มีผลต่อการไหลของชี โดยการชะลอตัวลง เปลี่ยนเส้นทาง หรือเร่งความเร็วซึ่งจะมีผลโดยตรงต่อชีของมนุษย์ในแง่ที่เห็นได้ชัดว่า ทุกสิ่งทุกอย่าง มนุษย์รวมถึงตัวชีเองมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอย่างแยกไม่ขาดด้วยเหตุนี้ ซึ่งจึงไม่ได้มีลักษณะที่เป็นพลังงานตามธรรมชาติอันเกิดจากแรงของมนุษย์ หรือพลังชีของมนุษย์

(人 气) อันหมายถึง พลังชีวิตของคนเราเท่านั้น แต่ยังรวมไปถึงชีที่เป็นพลังธรรมชาติที่อยู่บนท้องฟ้าและในจักรวาล หรือชีสวรรค์ (天 气) หมายถึง พลังจากดวงอาทิตย์ แสงแดดจูดจากดวงจันทร์และดวงดาว พลังงานที่เกิดจากลม พายุ สายฝน ก้อนเมฆ และอากาศทั้งหมด และพลังชีของดิน หรือชีของโลก (地 气) หมายถึง พลังธรรมชาติที่อยู่บนโลก ทั้งบนดินและใต้ดิน ก้อนหิน ดินทราย สายน้ำ แร่ธาตุ ต้นไม้ และสัตว์ต่าง ๆ ด้วย มโนทัศน์เรื่องพลังชีวิต หรือพลังชี หรือฉี (Ch'i or Qi) มีส่วนสำคัญต่อการอธิบายแนวคิดทางอภิปรัชญา โดยเฉพาะในปรัชญาจีนมีนักปรัชญาหลายท่านได้อธิบายและถกเถียงความหมาย คุณลักษณะของมโนทัศน์ชีที่แตกต่างกันไป อาทิเช่น จางไซ (Zhang Zai/Chang Tsai, 1020—1077) นักปรัชญาจีนแห่งราชวงศ์ซ่ง (Song dynasty, 960–1279) ผู้บุกเบิกแนวคิดทางปรัชญาให้มีชีวิตขึ้นอีกครั้ง หรือที่รู้จักกันในนามลัทธิขงจื้อใหม่ (Neo-Confucianism) ซึ่งขณะนั้นคัมภีร์อี้จิง (*the Classic of Changes or Yijing*) ได้รับความสนใจเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะการศึกษาอภิปรัชญา จางไซมีส่วนร่วมสำคัญในการสร้างทฤษฎีที่เกี่ยวกับชีหรือพลังชีวิตที่มีอิทธิพลอย่างมากต่อแนวคิดของนักปรัชญาจีนยุคหลัง ๆ ไม่ว่าจะเป็นพี่น้องตระกูลเฉิง (the Cheng brothers: Cheng Hao and Cheng Yi) จู ซี (Zhu Xi / Chu His, 1130 –1200)

จางไซเห็นว่า ชี หรือ ฉี คือ “สาร” “เรื่อง” หรือ “พลังทางวัตถุ” ซึ่งแต่เดิม ชีหมายถึง “ลมหายใจ” และเป็นแนวคิดที่เก่าแก่ดั้งเดิมในวัฒนธรรมจีนที่ช่วยในการรักษาชีวิตมนุษย์ หรือยา สำหรับจางไซ ชีถือเป็นสารหรือพลังที่รวบรวมสิ่งต่าง ๆ เข้าไว้ด้วยกัน เป็นเหมือนกองกำลังที่มีอำนาจควบคุมการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างหยินหยางให้อยู่ในสถานะที่สมดุล ชี คือสิ่งที่มองไม่เห็นและไม่สำคัญ แต่เมื่อมันควบแน่นจะกลายเป็นของแข็งหรือของเหลว และสุดท้ายก็กลายเป็นสิ่งอื่นที่มีคุณสมบัติใหม่ขึ้นมา สิ่งมีชีวิตทั้งหมดล้วนประกอบด้วยชีที่ควบแน่นทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นก้อนหิน ต้นไม้ แม้กระทั่งมนุษย์ ไม่มีอะไรที่ไม่ใช่ชี ดังนั้นในความแท้จริง ทุกสิ่งทุกอย่างมีสาระสำคัญเหมือนกัน ในแง่นี้เห็นได้ว่า แนวคิดเรื่องชีของจางไซ ไม่เพียงแต่นัยทางอภิปรัชญาเท่านั้น เขายังให้ความสำคัญกับนัยทางจริยศาสตร์ (ethical implications) (2010, pp. 39-57) อันหมายถึงคุณค่าของสรรพสิ่งที่มีเท่าเทียมกันด้วย

นอกจากนี้ ตามทัศนะของจางไซยังเชื่อว่า ชีไม่ได้ถูกสร้างขึ้นและไม่สามารถทำลายได้ แต่ดำรงอยู่ในสรรพสิ่งที่มีการเปลี่ยนแปลงสถานะ กล่าวคือ หากเปรียบชีกับน้ำ น้ำในรูปของเหลวหรือแข็งในน้ำแข็งยังคงเป็นน้ำเดียวกัน ชีเดียวกันจะผ่านกระบวนการอย่างต่อเนื่องทั้งการควบแน่นและการกระจายตัว ในทำนองเดียวกันชีที่ควบแน่นซึ่งก่อรูป หรือชีที่กระจายตัวยังคงเป็นสารเดียวกัน กล่าวอีกนัย คือ การควบแน่นเป็นแรงผลักดันของชี และการกระจายตัวเป็นแรงหยาง หรือแรงผ่นตามสถานะของน้ำเองที่มีชีอยู่ เหตุนี้เอง ชีเป็นช่องว่าง พื้นที่ว่างเปล่าที่ดีด้วย หรือที่จางไซ เรียกว่า “Great Vacuity” ซึ่งมีสถานะดำรงอยู่จริงตลอดเวลา ในแง่นี้เห็นได้ว่า นัยของความว่างเปล่าดังกล่าวแตกต่างจากแนวคิดแบบพุทธที่เชื่อว่า ทุกสิ่งทุกอย่างล้วนอยู่บนพื้นฐานความจริงที่ว่าไม่มีสาระสำคัญใดและความจริงแท้ันใด ทุกสิ่งเปลี่ยนแปลง ในขณะที่จางไซแย้งว่า ความเปลี่ยนแปลงอันเกิดขึ้นจากชีและพลังชีนี้เองที่เป็น ความจริงแท้ สามารถพิสูจน์ได้ คือ ทุกอย่างที่เป็นจริงล้วนประกอบด้วยชี และชีเป็นแรงผลักดันให้สรรพสิ่งเกิดการเปลี่ยนแปลง ในขณะที่เปลี่ยนแปลงอยู่นั้น ช่องว่างหรือ Great Vacuity ก็ดำรงอยู่ด้วย โดยมีชีกระจายตัวไป และมีสถานะไม่เหมือนกัน

จากการอธิบายความหมาย คุณลักษณะพลังชี่ของจางไซ เห็นได้ว่า ชี่เป็นทั้งสสารและพลังขับเคลื่อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ในตัวสรรพสิ่ง รวมไปถึงการเปลี่ยนแปลงสิ่งต่าง ๆ รอบกายที่เป็นไปตามธรรมชาติ ซึ่งแตกต่างจากนักปรัชญาจีนรุ่นหลังอย่างพี่น้องตระกูลเฉิง และ จู ชี ที่มุ่งความสำคัญไปที่รูปแบบ หลักการ หรือ หลี่ (pattern or li) โดยทั้งสองเชื่อว่า ชี่มีลักษณะเป็นสากลที่ยืดหยุ่น ดำรงอยู่นอกชี่ รูปแบบของชี่ที่เหมือนกัน เป็นสากลนั้น สามารถใช้อธิบายถึงการกระทำของการควบแน่นและ การกระจายตัวของชี่ และการกระทำรูปแบบควรเหมาะสมกับศีลธรรม กล่าวคือ สำหรับพี่น้องตระกูลเฉิง และ จู ชีเชื่อว่า มนุษย์ที่ดีมีคุณธรรมเกิดขึ้นจากการมีพลังชี่ที่มีเหตุผล จู ชียืนยันว่า ทุกสิ่งทุกอย่างถูกนำมาใช้โดยการรวมกันของสองความเป็นจริงสากล คือ ชี่ (Qi) ที่มีนัยหมายถึง พลังสำคัญ (หรือกายภาพวัสดุ) หรือแรงบังคับ และ หลี่ (li) อันหมายถึง หลักการที่มีเหตุผล (หรือกฎหมาย) แหล่งที่มาและผลรวมของหลี่ คือ ไทชี่ (T'ai Chi) แปลว่า ขั้นสูงสุดสุดยอด (Supreme Ultimate) อันหมายถึงกระบวนการปกป้องตนเอง (self-defense) ตามทฤษฎีของจู ชี่ ทุกวัตถุทางกายภาพและทุกคนมีหลี่ของตน ชี่กับหลี่ทำงานร่วมกัน มีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ทั้งชี่กับหลี่มีความต้องการร่วมกันในสิ่งมีชีวิตทั้งหมดในจักรวาล จู ชี เชื่อว่า ชี่และหลี่ต่างเป็นพลังในการสร้างกิจกรรมต่าง ๆ อย่างมีนัยสำคัญ เมื่อกิจกรรมดังกล่าวกำลังเพิ่มมากขึ้น ขยายตัวอย่างรวดเร็ว นั่นคือโหมดพลังงานหยาง เมื่อกิจกรรมลดลง ชั่ว นั่นคือโหมดพลังงานหยิน ระยะหยางและหยินมีปฏิสัมพันธ์กันอย่างต่อเนื่องดึงดูด และสูญเสียการครอบงำเหนืออีกฝ่ายหนึ่ง ในกระบวนการของการขยายตัวและเสื่อมสภาพ จู ชีเชื่อว่ามันเกิดขึ้นจากการสลับไปมา และการสั่นสะเทือนของห้าองค์ประกอบหยินหยาง อันได้แก่ ไฟ น้ำ ไม้ โลหะ และดิน (1986, pp. 13-15)

การที่นักปรัชญาจีนต่างโต้แย้ง และวิพากษ์ความหมาย คุณลักษณะของพลังชี่จนยากต่อความเข้าใจ ทำให้เกิดประเด็นปัญหาที่น่าสนใจว่า แท้จริงแล้วพลังชีวิตหรือพลังชี่นั้นมีความหมายหรือนัยสำคัญอย่างไรต่อระบบปรัชญาจีน โดยเฉพาะลัทธิเต๋าที่ให้ความสำคัญกับพลังธรรมชาติหรือพลังดั้งเดิม รวมไปถึงคุณลักษณะและท่าทีของมโนทัศน์ชี่ที่มีต่อโลก ดังนั้นเพื่อให้เข้าใจนัยสำคัญของพลังชี่และระบบปรัชญาจีนชัดเจนมากขึ้น ด้วยเหตุนี้ ผู้เขียนจึงมุ่งศึกษาความหมาย คุณลักษณะของชี่ที่ปรากฏในปรัชญาเต๋า โดยเฉพาะในคัมภีร์เต๋าเต๋อจิงซึ่งเป็นคัมภีร์สำคัญต่อการศึกษาปรัชญาจีน ในหัวข้อถัดไป

ปรัชญาเต๋าและคัมภีร์เต๋าเต๋อจิง

คัมภีร์ เต๋าเต๋อจิง หรือคัมภีร์ เต๋าเต็กเก็ง (道德經, *Dao De Jing* หรือ *Tao Te Ching*) เป็นคัมภีร์โบราณที่มีเนื้อหาลึกซึ้ง และมีอิทธิพลต่อประวัติศาสตร์อารยธรรมจีน วิง-ซิท ชาน (Wing-tsit Chan) กล่าวว่า “ไม่มีใครที่จะเข้าใจปรัชญาจีน ศาสนา การปกครอง ศิลปะ และเภสัชศาสตร์ (หรือแม้แต่การทำอาหาร) หากปราศจากการซาบซึ้งอย่างแท้จริงกับสิ่งที่คัมภีร์เล่มเล็ก ๆ นี้ได้สอนไว้” (1963, p. 136: 1977, pp. 31-76) เช่นเดียวกับ สุวรรณา สถาอานันท์ ได้เปรียบเทียบความสำคัญของคำสอนของเล่าจื๊อไว้ว่า หากคำสอนของจื๊อมีความสำคัญและมีอิทธิพลต่อประวัติศาสตร์ภูมิปัญญาจีนจนอาจเปรียบได้ว่า “ปีกแห่งภูมิปัญญาจีน”

คำสอนของเล่าจื๊อก็เปรียบได้กับปีกอีกด้านหนึ่งที่มีพื้นฐานทางความคิดแตกต่างจากคำสอนของขงจื๊อ (2533, น. 12) ความสำคัญดังกล่าวนี้เองที่ทำให้ถึงแม้คัมภีร์เต๋าเต๋อจิงจะเป็นคัมภีร์เก่าแก่โบราณ แต่คัมภีร์เล่มนี้กลับเป็นคัมภีร์อีกเล่มที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์จีนและมีผู้นิยมสนใจศึกษาเนื้อหาคำสอน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะคัมภีร์เต๋าเต๋อจิงมีเนื้อหาหลักการประพันธ์ที่ไม่ชัดเจน ทำให้ยากต่อตัดสินว่าการตีความแบบใดเป็นการตีความที่ถูกต้องที่สุด ประกอบกับคัมภีร์เต๋าเต๋อจิงมีเนื้อหาที่ผู้อ่านสามารถนำคำสอนไปใช้ในชีวิตรประจำวันได้ดังจะเห็นได้จากเนื้อหาที่มักสอดแทรกข้อคิดและแนวทาง การดำเนินชีวิตให้เข้ากับธรรมชาติ เนื้อหาในคัมภีร์จึงมักเต็มไปด้วยถ้อยคำและวิธีการใช้ชีวิตในโลกทั้งทางจิตวิญญาณและทางปฏิบัติ ถือเป็นหนังสือที่เป็นที่รู้จักและมีอิทธิพลมากที่สุดที่เคยเขียนเป็นภาษาจีน

สำหรับการกำเนิดของคัมภีร์เต๋าเต๋อจิงยังไม่มีหลักฐานแน่ชัดว่าคัมภีร์นี้เขียนขึ้นในศตวรรษที่เท่าไร เป็นคัมภีร์เดียวที่มีประวัติศาสตร์คลุมเครือที่สุดในปรัชญาจีน หากมีข้อสันนิษฐานจากคัมภีร์ประวัติศาสตร์ของสุมาเฉียน ที่บันทึกเกี่ยวกับเล่าจื๊อผู้ประพันธ์คัมภีร์เต๋าเต๋อจิงไว้ว่า เล่าจื๊อถือกำเนิดขึ้นในหมู่บ้านจูเยิน ตำบลไหล่ แขวงเมืองอู่ แคว้นฉู่ มีแซ่ว่าหลี่ ชื่อเล่นว่า “เอ๋อ” (Erh) ชื่อจริงคือ “ตัน” (Tan) ส่วนชื่อ “เล่าจื๊อ” นั้นเป็นชื่อที่เรียกกันในภายหลังยามที่ท่าแก่ชราแล้ว เพราะคำว่า “เล่าจื๊อ” แปลว่า “ปราชญ์ผู้ชรา” เล่าจื๊อเคยทำงานเป็นบรรณารักษ์ห้องสมุดของกษัตริย์ราชวงศ์โจว บันทึกยังระบุอีกว่าเล่าจื๊ออายุแก่กว่าขงจื๊อ และทั้งสองเคยพบปะกัน โดยขงจื๊อขอคำแนะนำจากเล่าจื๊อเกี่ยวกับจารีตพิธีกรรม (2533, น. 16-18) เหตุที่เชื่อกันว่าเล่าจื๊อเขียนคัมภีร์เต๋าเต๋อจิง ก็เพราะในช่วงบั้นปลายของชีวิต เล่าจื๊อเบื่อหน่ายการปกครองบ้านเมืองของกษัตริย์ และสภาพสังคมที่วุ่นวายสมัยนั้น จึงตัดสินใจเดินทางไปทิศตะวันตกเพื่อใช้ชีวิตกับธรรมชาติอันเงียบสงบ เมื่อไปถึงด่าน นายด่านได้ขอร้องให้ท่านเขียนอะไรไว้เป็นที่ระลึก เล่าจื๊อจึงเขียน “คัมภีร์เล่าจื๊อ” หรือในเวลาต่อมารู้จักกันในนามคัมภีร์ “เต๋าเต๋อจิง” นั่นเอง

ส่วนเนื้อหาในคัมภีร์เต๋าเต๋อจิง ปรัชญาเต๋าให้ความสำคัญกับการดำเนินอยู่ของสรรพสิ่งในจักรวาล อย่างเป็นไปตามธรรมชาติและเป็นไปอย่างที่มีสมควรจะเป็น โดยเฝ้ามองว่าสรรพสิ่งในจักรวาลไม่มีสิ่งใดให้ยึดถือ ไม่มีอะไรดีหรือเลวที่สุด ทุกอย่างมีวิถีทางของตนเอง ไม่มีความจำเป็นต้องแทรกแซงเรื่องใดหรือสิ่งใด ๆ ควรปล่อยให้ไปเอง จะเติบโตหรืองอกงามก็เป็นไปตามวิถีของสิ่งนั้น นี่คือหัวใจสำคัญของ “เต๋า” ทั้งนี้เต๋าไม่อาจอธิบายด้วยถ้อยคำ ต้องเข้าใจโดยมโนสำนึกของตนเอง ในแง่ของการปกครองหรือการมองสังคมมนุษย์ โรเจอร์ ที. เอมส์ (Roger T. Ames) แสดงความคิดเห็นว่า จุดมุ่งหมายของคัมภีร์เต๋าเต๋อจิงน่าจะเป็นไปเพื่อให้ทุก ๆ คนสามารถตระหนักรู้ในตัวตนและวิถีแห่งธรรมชาติ เพื่อที่จะได้ดำเนินชีวิตในสิ่งแวดล้อมและสถานการณ์ต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสมกับตน มิใช่มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ผู้ปกครองตระหนักรู้เพียงอย่างเดียว แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นประชาชนจะดำเนินชีวิตเช่นนี้ได้ จะต้องอยู่ในสังคมที่ผู้ปกครองยึดถือวิถีการปกครองอย่างเต๋า (ผ่านแนวคิดเรื่อง “การไม่กระทำ”) ที่เพียงบำรุงเลี้ยงและดูแล แต่ไม่ได้ก้าวร้าว ดังนั้นคัมภีร์เต๋าเต๋อจิงน่าจะเป็นคัมภีร์ที่พูดกับผู้ปกครองเป็นหลัก แต่มุ่งหวังให้ทุกคนดำเนินตามรอยวิถีแห่งเต๋าโดยไม่จำเป็นต้องหลีกเลี่ยง (1983, pp. 43-46)

มโนทัศน์ชีในคัมภีร์เต๋าเต๋อจิง

หากพิจารณาจากตัวบทคัมภีร์เต๋าเต๋อจิงทั้งในสำนวนแปลภาษาอังกฤษและภาษาไทย เราจะสังเกตเห็นได้ว่า ผู้เขียนหรือผู้แปลไม่ได้กล่าวถึงคำว่า “ชี” โดยตรง แต่จะบรรยายถ้อยคำผ่านคำสอนของปรัชญาเต๋าทີอธิบายถึงการดำเนินอยู่ของโลกและสรรพสิ่ง เพื่อความเข้าใจความหมายของชีมากขึ้น เราจึงจำเป็นต้องเข้าใจเต๋าและความหมายของเต๋า กล่าวคือ

ตามตัวอักษร คำว่า “เต๋า” (道) หมายถึง วิถีทางแห่งธรรมชาติ ซึ่งได้มีนักปรัชญาได้ให้ความหมายเต๋าไว้มากมาย เช่น เต๋า หมายถึง หนทาง (มรรคา), กฎ, จารีต, พิธีการ, คุณสมบัติ, กฎแห่งการย้อนกลับ, ธรรมชาติ, กฎแห่งธรรมชาติ เป็นต้น (2549, น. 21) อย่างไรก็ตาม เราไม่อาจจำกัดนิยามของเต๋าได้ตามตัวอักษรเพราะ *เต๋าที่อธิบายได้มิใช่เต๋ออันอมตะ* (2539, น. 43) เต๋อจึงเป็นคำสมมุติขึ้น ใช้เรียกสภาวะหนึ่งซึ่งไม่สามารถอธิบายได้ด้วยคำพูดหรือเหตุผลใด ๆ แต่เต๋อเป็นสิ่งที่หยุดสนิทอยู่ในตน เป็นสภาวะอันสูงเยี่ยมที่ไม่ต้องการการยอมรับหรือปฏิเสธ ด้วยสิ่งนี้จึงไม่อาจอธิบายได้ด้วยคำพูดหรือเหตุผลใด ๆ (2539, น. 23) ในลัทธิเต๋า “มรรคา” หรือ 道 หมายถึงสิ่งที่ เป็นธรรมชาติ เกิดมีขึ้นเอง เป็นนิรันดร์ ไร้ชื่อเรียกขาน และไม่สามารถอธิบายได้ สิ่งนี้เป็นทั้งจุดเริ่มต้นของสรรพสิ่ง และเป็นวิถีที่ทุกสรรพสิ่งดำเนินไปตามวิถีของตน ว่ากันว่าเมื่อเกิดเต๋าขึ้นจึงเกิดต่อตามมา ซึ่ง เต๋อ (德) ตามตัวอักษร หมายถึง คุณธรรม ความดี ในปรัชญาเต๋อ คุณธรรมดังกล่าวคือ อยู่เฉยหรือ (无为, Wu Wei หรือการไม่กระทำ) เป็นความดีงามที่ไม่ได้เกิดจากการบังคับแทรกแซงสิ่งใด สรรพสิ่งเป็นไปตามวิถีธรรมอันเป็นธรรมชาติของมัน ในแง่นี้ จึงมีนักวิชาการบางท่านมองว่า เต๋อ คือ ชี หมายถึงความแข็งแกร่งและพลังภายในที่จำเป็นในการบรรลุคุณธรรม อย่างเอ็ดมันด์ ไรเดน (Edmund Ryden) ให้คำจำกัดความของเต๋อว่าเป็น “พลังชีวิต” ซึ่งตรงกับคำจำกัดความของชีที่ใช้กันทั่วไป จนนำไปสู่ทฤษฎีที่ว่า เต๋าแห่งชี (The Tao of Ch'i) (2008, pp. 22-23)

ส่วนชีเป็นแนวคิดของจีนที่เปิดกว้างสำหรับการตีความมากมาย เป็นคำประพจน์ที่ได้รับความหมายจากบริบทที่ปรากฏ (relative term) ในปรัชญาเต๋า คำว่า “ชี” อาจหมายถึงพลังสร้างสรรค์ทางจิตวิญญาณที่ซ่อนอยู่ซึ่งให้กำเนิดทุกสิ่งที่เป็น เคยเป็น และจะเป็น มันคือพลังชีวิตที่สำคัญที่ได้รับจากการหายใจ และด้วยเหตุนี้ลมหายใจจึงเกิดขึ้นด้วย ชีวิตและการดำรงอยู่ทั้งหมดเป็นการแสดงออกของพลังชี รวมไปถึงการพูด การกระทำต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน การแสดงออก เป็นต้น ยกตัวอย่างเช่น คัมภีร์เต๋าเต๋อจิง บทที่ 10 ตอน สู่สภาวะธรรมชาติ (2539, น. 57) กล่าวว่า

“รักษาดวงวิญญาณให้พ้นจากความมัวหมอง
หายใจอย่างละเอียดอ่อนแผ่วเบา
ชำระล้างญาณทัศนะให้หายมืดมัว
มีความรักและปกครองอาณาจักร
ติดต่อรับรู้ และเผชิญทุกข์สุข

ทำจิตใจให้แน่วหนึ่งเป็นหนึ่งเดียวได้หรือไม่
เหมือนลมหายใจของเด็กอ่อนได้หรือไม่
จนอาจแลเห็นกระจ่างชัดได้หรือไม่
โดยไม่เข้าไปบังคับบัญชาได้หรือไม่
ด้วยความสงบนิ่ง ไม่ทุกข์ร้อน ได้หรือไม่

แสวงหาความรู้แจ้ง
ให้กำเนิด ให้การบำรุงเลี้ยง
กระทำกิจ แต่ไม่ได้ยกย่องตนเอง
เหล่านี้คือ คุณความดี อันลึกล้ำยิ่ง”

เพื่อละทิ้งอวิชาได้หรือไม่
ให้กำเนิด แต่มิได้ถือตนเป็นเจ้าของ
เป็นผู้นำในหมู่คน แต่มิได้เข้าไปบงการ

จากบทเต๋าต่อจิงข้างต้น จะเห็นว่าเล่าจื๊อได้กล่าวถึง เด็กทารกที่เพิ่งถือกำเนิดขึ้น อันหมายถึง การมีชีวิต ทั้งนี้ที่ เด็กทารก “หายใจ” แสดงให้เห็นถึงการเกิดขึ้นและมีอยู่ของสิ่งมีชีวิต ๆ หนึ่ง ซึ่ง “ลมหายใจ” ก็คือ “ชีหรือพลังชีวิตที่เต็มไปด้วยพลังแห่งความมุ่งมั่นและอ่อนโยน ในแง่นี้ เล่าจื๊อยังพยายามให้ผู้อ่านเข้าใจ ถึงการจดจ่อกับการหายใจเอาพลังชีเข้าไป โดยหายใจอย่างนุ่มนวลและอ่อนโยน (อย่างมีสมาธิ) เหมือนทารก แรกเกิดเพื่อให้เกิดความสงบสุขและความสมดุลของเต๋า ซึ่งอาจนำไปสู่การสัมผัสประสบการณ์เต๋า การหายใจ ดังกล่าวจะต้องเป็นไปอย่างธรรมชาติและปราศจากการบังคับ ชีไม่ได้เป็นเพียงการหายใจเข้าและหายใจออก เท่านั้น และไม่ใช่เพียงแค่ “พลังงาน” หรือแม้แต่แหล่งพลังงาน แต่เป็นสิ่งที่แผ่ออกมาจากเต๋า จากนั้นผ่าน สภาวะทั้งเชิงลบและเชิงบวก (หยินและหยาง) ของมัน จึงกลายเป็นสิ่งที่ เป็นกายภาพ มีจิตสำนึก และจิตวิญญาณ ทั้งหมด รวมถึงการเคลื่อนไหวทางพลังงานของพวกมันเอง สภาวะการณ์หรือการเคลื่อนไหวดังกล่าวนี้ถือเป็น แนวทางแห่งเต๋าที่แสดงความเข้มแข็งภายในอันชอบธรรมของพลังชีวิต

นอกจาก ชีในคัมภีร์เต๋าต่อจิงจะหมายถึงลมหายใจของสิ่งมีชีวิตหนึ่งแล้ว ชียังหมายถึง พลังของสภาวะ หนึ่งที่ก่อให้เกิดสิ่ง ๆ หนึ่งขึ้น โดยพลังชีจะอยู่ในกระบวนการเกิด ดำรงอยู่ หรือแม้กระทั่งกระบวนการสลาย ซึ่งจะผนวกกำลังกับพลังหยิน-หยาง จนกลายเป็นสรรพสิ่งบนโลก ยกตัวอย่าง คัมภีร์เต๋าต่อจิง บทที่ 42 ตอน คำสอนประจำใจ (2539, น. 124-126) กล่าวว่า

“เต๋าให้กำเนิดแก่หนึ่ง
จากสองเป็นสาม
จักรวาลที่ถูกสร้างสรรค์
สิ่งหนึ่งขาวสิ่งหนึ่งดำ
ทั้งสองสิ่งผสมผสานกัน
การเป็นผู้กำพัว ผู้โดดเดี่ยว ผู้ไร้คุณค่า
แม้กระนั้นบรรดาภคิตรีย์และเจ้าครองนคร
ในบางครั้ง
เมื่อตัดทอนออกไป
บุคคลผู้ชมชอบในความรุนแรง
มีบางคนได้สอนความจริงข้อนี้ไว้
และจะถือเอาเป็นคำสอนประจำใจ”

จากหนึ่งเป็นสอง
จากสามเป็นสรรพสิ่งในจักรวาล
ประกอบด้วยหยิงอยู่ด้านหน้าหยินอยู่ด้านหลัง
สิ่งหนึ่งบวกสิ่งหนึ่งลบ
จนกลมกลืนเป็นหนึ่งเดียว
เป็นสิ่งที่ผู้คนหลีกเลี่ยงมากที่สุด
กลับเรียกตนเองด้วยชื่อเหล่านั้น
มีบางสิ่งบางอย่างที่ได้รับคุณประโยชน์
และได้รับทุกขภัยเมื่อเพิ่มพูนเข้ามา
จะสั้นชีวิตลงด้วยความรุนแรง
ข้าพเจ้าก็ขอสอนเช่นนี้ด้วย

จากบทเต๋าเต๋อจิงข้างต้น หนึ่ง หมายถึง พลังซึ่งซึ่งเป็นพลังที่ไม่ปรากฏ สอง คือ พลังหยิน-หยาง หมายถึง พลังหรือสิ่งที่มีลักษณะเป็นคู่ตรงข้ามกัน เป็นทวิภาวะ สามหมายถึงสรรพสิ่งที่ถือกำเนิดขึ้น ในนัยนี้ สรรพสิ่งที่ถือกำเนิดขึ้นนั้น แม้จะมีคุณสมบัติเชิงลบ แต่สักวันหนึ่งสิ่งนั้นก็สามารถแปรเปลี่ยนไปเป็นอีกสิ่งหนึ่ง (ขั้วตรงข้าม) ได้ เช่นเดียวกับคุณสมบัติเชิงบวกที่สามารถเปลี่ยนไปเป็นคุณสมบัติเชิงลบได้ โดยสามารถเปลี่ยนแปลงเช่นนี้ไปมา การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวไม่เคยหยุดนิ่งเพราะมีพลังซึ่งอยู่และเมื่อวันผ่านไป แต่ละอย่าง จะเคลื่อนไปมาอย่างต่อเนื่องด้วยพลังซึ่งที่ซ่อนอยู่ พลังซึ่งก่อให้เกิดการโต้ตอบและการเคลื่อนไหวระหว่างหยิน และหยาง ด้วยเหตุนี้ สิ่งทางกายภาพ พลังงานทั้งหมด และจิตสำนึกที่ทำให้จิตใจและชีวิตเป็นไปได้ทั่ว ทั้งจักรวาลจึงเกิดขึ้น เมื่อกระบวนการที่แผ่ขยายนี้สอดคล้องกัน กล่าวคือ มีความสมดุลอย่างเหมาะสม ทุกอย่างก็เป็นไปตามที่ควรจะเป็น แต่เมื่อเกิดความไม่สอดคล้องกัน ความโกลาหลที่เป็นอันตรายและทำลายล้างก็จะเกิดขึ้น

คุณสมบัติหนึ่งของซึ่งที่ปรากฏในคัมภีร์เต๋าเต๋อจิง คือ พลังงานซึ่งเป็นพลังงานเชิงอ่อน เป็นพลังงาน ตามธรรมชาติเดิมแท้ ซึ่งมีความสมบูรณ์และสมดุลกว่าพลังงานเชิงแข็ง (2556, น. 149) ดังปรากฏในคัมภีร์ เต๋าเต๋อจิง บทที่ 55 ตอนกลับเป็นเด็กทารก (2539, น. 146-148) กล่าวว่า

“ผู้เต็มเปี่ยมด้วยคุณความดี	คล้ายกับเด็กทารก
แมลงมีพิษไม่ต่อยกัด	สัตว์ร้ายไม่จู่จับ
นกร้ายไม่จิกตี	กระดุกของทารกนั้นอ่อน
กล้ำเนื้อนุ่มนิ่ม	แต่ถ้าจับฉวยสิ่งใด
ก็ยึดไว้แน่น	ไม่รู้ถึงความสัมพันธ์ทางเพศ
ระหว่างชายหญิง	แต่อวัยวะเพศของเด็กก็สมบูรณ์
นี่แสดงว่ากำลังของเด็กไม่เสื่อมถอย	ร้องไห้อยู่ตลอดวัน
น้ำเสียงก็ไม่แหบแห้ง	นี่แสดงว่าร่างกายของเด็ก
มีความกลมกลืนอย่างสมบูรณ์	สามารถล่วงรู้ถึงความกลมกลืนนั้น
ก็อาจถึงความยั่งยืน	เมื่อถึงความยั่งยืน
ก็เรียกได้ว่าเป็นผู้รู้แจ้ง	พยายามจะยึดชีวิตของตน
ออกไปให้ยาวนาน	เป็นการไฝหาความทุกข์ยาก
ไม่รู้จักควบคุมอารมณ์	เป็นการแสหาเรื่องราว
ด้วยสรรพสิ่งย่อมนสิ้นสุดลง	เมื่อถึงอายุขัย
การไม่รู้จักระงับยังความต้องการ	เป็นสิ่งที่ขัดกับเต๋า
และผู้ซึ่งขัดกับเต๋า	จะต้องดับสูญไปโดยเร็ว”

ในคัมภีร์เต๋าเต๋อจิง เล่าจื่อใช้ทารกแรกเกิดเป็นสัญลักษณ์แห่งเต๋าที่แสดงออกในลักษณะของพลังเชิงอ่อน โดยสุวรรณา สถาอานันท์ ได้กล่าวอธิบายประเด็นนี้ไว้ว่า “เด็กทารกมีพลังอันสมดุลในร่างกายของตน

อย่างสมบูรณ์ ในขณะที่เดียวกันพลังนี้มีพลังที่ไปก้าวกายหรือสยบพลังอื่น ภัยอันตรายจากสิ่งภายนอกไม่ว่าจะเป็นแมลงพิษหรือนกร้ายก็จะไม่ทำอันตรายแก่เด็ก เห็นได้ชัดว่า คัมภีร์เต๋าเต๋อจิง เห็นความยิ่งใหญ่ของพลังชนิดนี้ ซึ่งจริง ๆ แล้วก็เป็นการอ้างอำนาจหนึ่ง แต่มีให้อำนาจที่เข้าครอบครองบังคับสิ่งต่าง ๆ ให้เป็นไปตามกิลเลสต์คณาแคบ ๆ เฉพาะตนของมนุษย์ อันเป็นอำนาจชนิดที่มักเป็นที่เข้าใจกันทั่วไป” (2556, น. 150) ยิ่งไปกว่านั้น ในคัมภีร์เต๋าเต๋อจิงยังมองว่าพลังเชิงอ่อนนี้เกื้อหนุนหรือช่วยผดุงชีวิตสิ่งทั้งหลายหรือชีวิตต่าง ๆ ให้มีรูปร่าง ลักษณะตามธรรมชาติเดิมของแต่ละสิ่งโดยไม่เข้าไปก้าวกายทำลายกัน หากมีการเปลี่ยนแปลงสรรพสิ่งเหล่านั้นก็จะแปรเปลี่ยนไปตามวิถีของตนเองโดยปราศจากการบังคับหรือเป็นไปตามกฎเกณฑ์อย่างใดอย่างหนึ่ง เราสามารถเข้าใจพลังเชิงอ่อนของสรรพสิ่งได้ผ่านแนวคิดเรื่อง “อู่เหว่ยหรือการไม่กระทำ” อันหมายถึง กฎเกณฑ์แห่งธรรมชาติที่ดำรงไว้ซึ่งภาวะสมดุลของทุกสิ่ง ภาวะแห่งการไม่กระทำถือเป็นความรู้หรือความจริงที่สอดคล้องกลมกลืนกันกับกฎเกณฑ์แห่งธรรมชาติ ทำให้ทุกสิ่งเกิดขึ้น ดำเนินอยู่ และสลายหรือแปรเปลี่ยนโดยการไม่กระทำ

จากการศึกษา ตีความ และวิเคราะห์ความหมาย คุณลักษณะพลังซึ่งข้างต้น เราสามารถมองมโนทัศน์ซึ่งในปรัชญาเต๋าหรือในคัมภีร์เต๋าเต๋อจิงได้ 3 มุมมอง ดังนี้

1. มโนทัศน์ซึ่งในเชิงอภิปรัชญา

ตามที่กล่าวไปข้างต้น ซึ่งหมายถึง พลังชีวิตพื้นฐานที่แทรกซึมอยู่ในทุกสิ่งตั้งแต่จักรวาลลงมาสู่สิ่งมีชีวิตของแต่ละบุคคล ซึ่งถือเป็นพื้นฐานของการดำรงอยู่ เป็นสารหรือปฐมธาตุหนึ่งที่ทำให้สิ่งต่าง ๆ เป็นสิ่งที่เป็นอย่างและทำให้สิ่งต่าง ๆ ดำเนินไปได้ตามแหล่งที่มาต่าง ๆ ในแง่นี้ ซึ่งเป็นสารพื้นฐานหรือพลังชีวิตที่หล่อเลี้ยงสิ่งมีชีวิตทั้งหมดและเป็นพลังงานที่ทำให้จักรวาลมีชีวิตชีวา เป็นพลังงานที่สำคัญที่แทรกซึมอยู่ในจักรวาลและสิ่งมีชีวิตทั้งหมด ลัทธิเต๋าเชื่อกันว่าทุกสิ่งทุกอย่าง ตั้งแต่ร่างกายมนุษย์ไปจนถึงจักรวาลประกอบด้วยซึ่ง พลังงานซึ่งจะไหลเวียน ไม่หยุดนิ่ง แต่เป็นการไหลของพลังงานที่มีพลวัตและมีจังหวะ เปลี่ยนแปลงและโต้ตอบกันตลอดเวลา นอกจากนี้พลังซึ่งยังเชื่อมโยงกับเต๋า กล่าวคือ การมีอยู่ของพลังซึ่งเป็นระเบียบธรรมชาติของจักรวาล มีพลัง(ทั้งพลังหยิน-หยาง) ที่ทำให้ทุกสิ่งทุกอย่างเกิดขึ้น เป็นพลังที่เชื่อมโยงทุกสิ่งเข้าด้วยกัน

2. มโนทัศน์ซึ่งในเชิงจริยศาสตร์

หากพิจารณาซึ่งในบริบททางจริยธรรม พลังซึ่งเป็นพื้นฐานของความรู้และภูมิปัญญา เนื่องจากช่วยให้มนุษย์รับรู้และเข้าใจโลกได้ การแสดงออกของมนุษย์ที่ขับเคลื่อนด้วยพลังซึ่งถือเป็นการแสดงออกถึงสิ่งสูงสุดที่ยิ่งใหญ่ หากมองในมุมมองของขงจื้อ เราอาจเรียกสิ่งนั้นว่า “หลี่” หรือ ขนบธรรมเนียม จารีต ประเพณี กล่าวคือ ซึ่งเป็นพลังพื้นฐานให้มนุษย์ได้ปฏิบัติฝึฝฝนคุณธรรมและแสดงออกมาผ่านขนบจารีต ในขณะที่ปรัชญาเต๋า บทบาทของซึ่งถือเป็นพลังให้มนุษย์และสรรพสิ่งบรรลุชีวิตโดยมีส่วนร่วมทั้งสังคมและธรรมชาติ กล่าวคือมนุษย์กับสรรพสิ่ง รวมถึงธรรมชาติรอบกายต้องดำเนินไปด้วยกัน ไม่สามารถแยกออกจากกันได้โดยมีพลังซึ่งที่มีลักษณะเป็นพลวัตคอยผลักดัน ขับเคลื่อนการกระทำหรือปฏิกริยาต่าง ๆ และลดทอนเมื่อจำเป็นเพื่อให้เกิดความสมดุล ในแง่นี้เราจะเห็นได้ว่าพลังซึ่งเป็นพลังพื้นฐานให้มนุษย์เข้าใจความจริงหรือเข้าใจความจริงอย่างเป็นไปตามธรรมชาติ ไม่พยายามฝืนสภาพหรือสถานการณ์ ไม่พยายามควบคุมหรือเปลี่ยนแปลงสิ่งที่ไม่สามารถ

ควบคุมได้ สอนให้มนุษย์อยู่ร่วมกับธรรมชาติและปรับตัวเข้ากับการเปลี่ยนแปลงของระบบจักรวาล การฝึกฝนคุณธรรมผ่านกระบวนการดังกล่าวเรียกว่า “การกระทำโดยมิได้กระทำ หรือ อุ้เหวย”

3. มโนทัศน์ชีในเชิงสุนทรียศาสตร์

พลังชีถือเป็นพลังธรรมชาติที่ให้ความสำคัญกับความสมดุล การไหลเวียนของชีที่กลมกลืนนอกจากนำไปสู่สุขภาพที่ดีและชีวิตที่ดีแล้ว ชีที่สมดุลยังนำมนุษย์ไปสู่สภาพวะที่มีสุนทรียะ สงบ อ่อนโยน ละเอียดอ่อน เราสามารถเข้าใจความงามแบบเต๋าผ่านงานศิลปะอย่างงานเขียนอักษร จิตรกรรม และงานประติมากรรมที่มุ่งเน้นถ่ายทอดแก่นแท้ของพลังชีและเต๋า ในแง่การทำงานศิลปะ พลังชีภายในตัวศิลปินจะเป็นตัวขับเคลื่อนให้ศิลปินผลิตงานศิลปะผ่านการเคลื่อนไหว และแสดงงานนั้น ๆ ออกมาตามเจตจำนงค์ของตนเอง งานศิลปะบางชิ้นอย่างการเขียนอักษรหรืองานจิตรกรรม ศิลปินจะต้องใช้ชีภายในร่างกายตัวดีแปรเป็นตัวอักษรให้พริ้วไหว วาดภาพสิ่งต่าง ๆ จนเกิดความสวยงาม ในขณะที่วาดภาพหรือตัวอักษรตัวศิลปินเองมักมีการแสดงออกที่เป็นไปตามธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อมรอบกายขณะนั้น เกิดความเชื่อมโยงกันของทุกสิ่ง สุนทรียศาสตร์แบบเต๋ายังโอบรับแนวคิดของ “อู๋” (无) ซึ่งหมายถึงการไม่มีอยู่หรือความว่างเปล่า ความว่างเปล่านี้ไม่ได้มองว่าเป็นความว่างเปล่า แต่เป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพสำหรับการสร้างสรรค์และแรงบันดาลใจ ดังเช่นภาพวาดจินคลาสสิกที่มักมีพื้นที่ว่างเพื่อเชิญชวนให้ผู้ชมจินตนาการและสร้างสรรค์ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของลัทธิเต๋ากี่ยวกับความว่างเปล่าหรือช่องว่างที่เต็มไปด้วยพลังของพลังชี

บทสรุป

ปรัชญาเต๋ามองมรรควิธีในฐานะที่เป็นวิถีแห่งธรรมชาติอันยิ่งใหญ่ สรรพสิ่งกำเนิดขึ้นและมีวิธิดำเนินไปในจักรวาล มนุษย์จะดำเนินชีวิตได้อย่างสอดคล้องกลมกลืนกับเต๋อันยิ่งใหญ่ได้ มนุษย์จะต้องเข้าใจความเป็นจริงของวิถีธรรมชาติและความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับโลก ปรัชญาเต๋าจึงมีกลวิธีในการอธิบายระบบความคิดที่แตกต่างไปด้วย คือ มุ่งเน้นให้มนุษย์เข้าใจถึงความจริงของโลกและสรรพสิ่งที่มีความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กัน และอยู่บนพื้นฐานแนวคิดเรื่องการแปรเปลี่ยน (Transformation) โดยเชื่อว่า สรรพสิ่งล้วนมีความไม่แน่นอน ตายตัว สามารถแปรเปลี่ยนไปตามสภาพที่สิ่งนั้นควรจะเป็นอยู่ตลอดเวลา ดังนั้น เพื่อให้มนุษย์สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างปกติสุขท่ามกลางการแปรเปลี่ยนนั้น ๆ จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่พวกเขาจะต้องเข้าใจความจริงของโลกดังกล่าว

จากการศึกษา จะเห็นได้ว่า ชี เป็นพลังงานอย่างหนึ่งที่คอยขับเคลื่อนชีวิตและผลักดันให้เกิดการเคลื่อนไหวหรือการเปลี่ยนแปลงของสรรพสิ่ง ชี คือ พลังชีวิตที่มองไม่เห็น ซึ่งเป็นพลังสำคัญเบื้องหลังกระบวนการเปลี่ยนแปลงทั้งหมดของชีวิต รวมถึงสรรพสิ่งบนโลก กล่าวคือ การเคลื่อนไหวและการเปลี่ยนแปลงทั้งหมดในจักรวาลและในร่างกายมนุษย์เกิดขึ้นผ่านชี ชีวิตของเราขึ้นอยู่กับชี รวมไปถึงการเกิดขึ้น มีอยู่ และสูญสลายหรือการเปลี่ยนแปลงของสรรพสิ่งรอบกายเราล้วนเกิดขึ้นจากพลังชีที่มีคุณสมบัติเป็นพลังเชิงอ่อนเป็นพลังงานตามธรรมชาติเดิมแท้ ซึ่งมีความสมบูรณ์และสมดุลในตัวของมันเอง พลังเชิงอ่อนนี้ยังสามารถ

ดำเนินอยู่ได้ โดยไม่ต้องพยายามก้าวกายหรือทำร้ายพลังอื่น ๆ แต่ดำเนินอยู่ได้ด้วยตัวมันเอง โดยไม่กระทำ

นอกจาก ชีในคัมภีร์เต๋าแต่จริงจะหมายถึง ลมหายใจของสิ่งมีชีวิตหนึ่งแล้ว ชี ยังหมายถึง พลังของสถานะหนึ่งที่เกิดสิ่ง ๆ หนึ่งขึ้น โดยพลังซึ่งจะอยู่ในกระบวนการเกิด ดำรงอยู่ หรือแม้กระทั่งกระบวนการสลาย รวมถึงขั้นตอนการเปลี่ยนแปลงของสรรพสิ่งให้เป็นตามวิถีของตนเอง พลังอำนาจของชีมีคุณลักษณะทั้งหยินและหยาง คือ ชีหยางเป็นพลังผลักดัน ขับเคลื่อนให้เกิดการกระทำหรือปฏิกิริยาต่าง ๆ โดยสัมพันธ์ไปกับโลกและสรรพสิ่ง ในขณะที่ชีก็มพลังลดทอนเพื่อลดแรงปะทะและสร้าง ความสมดุล พลังลดทอนนี้เป็นพลังเชิงอ่อนที่เต๋าให้ความสำคัญมาก เพราะชีหยินจะช่วยให้มนุษย์เข้าใจธรรมชาติหรือความจริงของโลก และสรรพสิ่งที่มีการดำเนิน สั้นไหล และเปลี่ยนแปลงไปตลอดเวลา การดำเนินไปของโลกและสรรพสิ่งจะมีชีแทรกซึมอยู่เสมอ ทุกเวลา ทุกที่ รวมไปถึงที่ว่าง

การศึกษาแนวคิดเรื่องชีในปรัชญาเต๋า นอกจากสามารถทำให้ผู้อ่านเข้าใจคุณลักษณะและความสำคัญของพลังชีหรือพลังชีวิตแล้ว การศึกษาแนวคิดเรื่องชีในปรัชญาเต๋ายังสามารถนำเราไปสู่ประเด็นหรือข้อถกเถียงทางปรัชญาอื่น ๆ ได้ อาทิเช่น เรื่องการฝึกฝนตนเองให้สอดคล้องกับเต๋าโดยการทำสมาธิและบำรุงชีของตนเองเพื่อนำไปสู่ชีวิตที่กลมกลืนและมีอายุยืนยาว การฝึกฝนและปรับชีให้สมดุลตามแนวทางปฏิบัติในลัทธิเต๋า ชีกับการทำความเข้าใจธรรมชาติของความเป็นจริง รวมไปถึงการฝึกฝนศีลธรรม เป็นต้น

เอกสารอ้างอิง

- Ames, Roger T. (1983). *The art of rulership: A study in ancient Chinese political thought*. University of Hawaii Press.
- Ames, Roger T. and David L. Hall, translated and with commentary. (2004). *Dao De Jing: "Making this life significant"*. Ballantine Books.
- Chan, Wing-tsit, ed. (1963). *A Sourcebook in Chinese Philosophy*. Princeton University Press.
- Chan, Wing-tsit. The story of Chinese Philosophy. in Charles A. Moore (ed.). (1977). *The Chinese mind: Essentials of Chinese Philosophy and culture*. University of Hawai'i Press.
- Ch'en, Ku-ying. *Lao Tzu: Text*. (1977). Notes and Comments. Translated and adapted by Rhett Y.W. Young and Roger T. Ames. : Chinese Material Center.
- Fung, Yu-Lan. (1983). *A history of Chinese Philosophy (Vol.1)*. Translated by Derk Bodde. Princeton University Press.
- Gardner, Daniel. (1986). *Chu Hsi and Ta-hsueh: Neo-Confucian Reflection on the Confucian Canon*. Harvard UP.
- Graham, A. C. (1991). *Disputers of the Tao: Philosophical Argument in Ancient China*. Open Court.
- Graham, A.C. (1991). *Chuang-tzu: The Inner Chapters*. Mandala.
- Huang, Siu-chi. (1968). Chang Tsai's Concept of Ch'i. in *Philosophy East and West, Vol. 18, No. 4*. University of Hawai'i Press.
- Kohn, Livia. (2005). *Health and Long Life: The Chinese Way*. University of Michigan.
- Laozi. Edmund Ryden (tr.). (2008). *Daodejing*. Oxford World's Classics.
- Watson, Burton. tr. (2013). *The Complete Works of Zhuangzi*. Columbia University Press.
- Wang R.R. and Weixiang D. (2010). Zhang Zai's Theory of Vital Energy. in John Makeham (ed.) *Dao Companion to Neo-Confucian Philosophy, Dao Companions to Chinese Philosophy, vol.1*. Springer, Dordrecht.
- ทองหล่อ วงษ์ธรรมมา. (2549). *เต๋า: ทางแห่งธรรมชาติ*. โอเดียนสโตร์.
- พจนานันท์ จันทรสันติ. แปลและเรียบเรียง. (2539). *วิถีแห่งเต๋า*. พิมพ์ครั้งที่ 10. สำนักพิมพ์เคล็ดไทย.
- มูลนิธิเล็ก-ประไพ วิริยะพันธุ์. (2559, 14 กันยายน). สรุปรงานเสวนาเรื่อง "ชาวจีน...อย่างไรหลังความตาย?". *กิจกรรมเสวนาประจำเดือนมูลนิธิเล็ก-ประไพ วิริยะพันธุ์*. ฐานหนังสือริมขอบฟ้า.
Retrieved from <https://lek-prapai.org/home/view.php?id=905>

สุวรรณา สถาอานันท์. (2533). *มนุษย์ในปรัชญาตะวันออก*. สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
สุวรรณา สถาอานันท์. (2556). *กระแสดารปรัชญาจีน: ข้อโต้แย้งเรื่อง ธรรมชาติ อำนาจและจารีต*. พิมพ์ครั้งที่ 4. สำนักพิมพ์สยาม.